

BANK TIZIMINING TARIXI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
OLTIARIQ SANOAT VA TEXNOLOGIYALAR TEXNIKUMI**

Farg‘ona – 2025

Bank tizimining tarixi va rivojlanish bosqichlari.

Abdurazakova Nodiraxon Raxmatjonovna

Oltiariq Sanoat va texnologiyalar texnikumi (Farg‘ona viloyati, Oltiariq tumani)

ANNOTATSIYA: Banklar iqtisodiyotdagi asosiy moliyaviy vositachilardir. Shunga ko‘ra, butun iqtisodiy tizimning izchil rivojlanishi banklarning faoliyati qanchalik barqaror va samarali tashkil etilganiga bog‘liq. Ushbu maqolada bank tizimi tushunchasi, bank tizimining turlari, bank tizimining asosiy funktsiyalari haqida ma‘lumot keltirilgan.

Kalit so‘zlar. Bank tizimi, chakana banklar, tijorat banklari, davlat banklari, xususiy banklar, aralash banklar.

Kirish. Banklar paydo bo‘lishining asosi bo‘lib tovar-pul munosabatlarining rivojlanishi hisoblanadi. Bozor munosabatlarining muhim bo‘g‘inlaridan biri bo‘lgan bank tizimini isloh qilish va erkinlashtirish, iqtisodiyotni rivojlantirish, xalqaro bank tizimi talablariga mos keluvchi mahalliy banklar faoliyatini tashkil qilish va ular faoliyatini yanada takomillashtirish shu kunning dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Yaxshi taraqqiy qilgan bank tizimi va banklar faoliyatiga ega bo‘lmagan jamiyat rivojlana olmaydi.

Bank asboblariidan foydalanish to‘g‘risidagi eng qadimgi guvohnoma miloddan avvalgi 2000 yilda [Mesopotamiyada](#) topilgan. O‘sha paytda banklar [oltin](#) va [kumush](#) kabi qimmatbaho narsalarni saqlash uchun xizmat qilishgan. Vaqt o‘tishi bilan banklar qarzlar va [kreditlar](#) berishni boshladilar. [Uyg‘onish davrida](#) bank ishi yanada rivojlandi. Bank uylari juda yuqori obro‘ga ega bo‘ldi.

Bank sektoring jadal rivojlana boshlanishi.

[Monte dei Paschi di Siena](#) — dunyodagi eng qadimgi ishlaydigan bank hisoblangan.

[XIX asrda](#) bank sektori yanada jadal rivojlana boshladi. Sanoat inqilobining boshlanishi kreditlash hajmini oshirishni talab qildi va kredit berish uchun yirik

banklar tashkil etildi. O'shandan beri bank tizimi o'zgaruvchan iqtisodiy sharoitlarga mos ravishda rivojlanishda davom etmoqda.

Bank tizimi tarixidagi eng muhim davrlardan biri bu [1929 yildagi inqiroz](#). Ushbu inqiroz banklarning global qulashiga sabab bo'ldi. Ko'pgina banklar o'z eshiklarini yopishga majbur bo'lishdi, bu esa bank tizimining qisqarishiga olib keldi. [Ikkinchi jahon urushi](#) davrida dunyoning barcha asosiy kuchlari iqtisodiyotga faol aralashishga majbur bo'ldilar va bank tizimini jadal tartibga solishni boshladilar.

[20-asrning](#) oxirida bozor iqtisodiyotiga sodiq qolgan mamlakatlarning aksariyati bank tizimini to'liq tartibga solishdan voz kechishdi. Bu banklarga raqobatbardosh bo'lish va yuqori daromad olish imkonini berdi. Biroq, bank tizimi hali ham xavf ostida edi. So'nggi paytlarda davlat tomonidan xatarlarni nazorat qilinadigan darajada ushlab turishga qaratilgan nazorat kuchaymoqda.

Bank tizimi o'sishda va rivojlanishda davom etmoqda, bu bizga [kredit kartalaridan](#) tortib [elektron hisoblargacha](#) bo'lgan ko'plab vositalarni taqdim etadi. Bank tizimi oddiy odamlarning biznesiga, iqtisodiyotiga va hayotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasida ham bank tizimini erkinlashtirish va isloh amalga qilishdan maqsad – banklarimiz faoliyatini xalqaro bank amaliyoti andozalariga yaqinlashtirish, banklarning kapitalini ko'paytirgan holda, ularni xususiylashtirish, banklar faoliyatida yangi zamonaviy texnologiyalarni qo'llash va umuman banklar faoliyati orqali iqtisodiyotning samaradorligi va barqarorligiga erishishdan iboratdir.

Bank — bu aholi va tashkilotlardan pul mablag'larini qabul qilish, ularni saqlash va himoya qilishni ta'minlash, shuningdek [kreditlar](#) va boshqa [moliyaviy xizmatlarni](#) taqdim etish bilan shug'ullanadigan moliyaviy muassasa. Banklar moliya bozorining asosiy ishtirokchilari bo'lib, ularning faoliyati mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Banklarning bir nechta turlari mavjud bo'lib, ularni faoliyati va funktsionalligi bo'yicha tasniflash mumkin:

- [Chakana banklar](#) — bu jismoniy shaxslar va kichik biznesga bevosita xizmat ko'rsatadigan banklar.

- [Tijorat banklari](#) — bu korporativ mijozlarga moliyaviy xizmatlar ko'rsatadigan va yirik kredit operatsiyalarini amalga oshiradigan banklar.

Banklar mulkchilik shaklida ham farq qilishi mumkin:

- [Davlat banklari](#) — bu butunlay davlatga tegishli banklar.
- [Xususiy banklar](#) — bu jismoniy shaxslar yoki kompaniyalarga tegishli banklar.
- [Aralash banklar](#) — bu xususiy va davlat kapitali birlashtirilgan banklar.

1-rasm O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki.

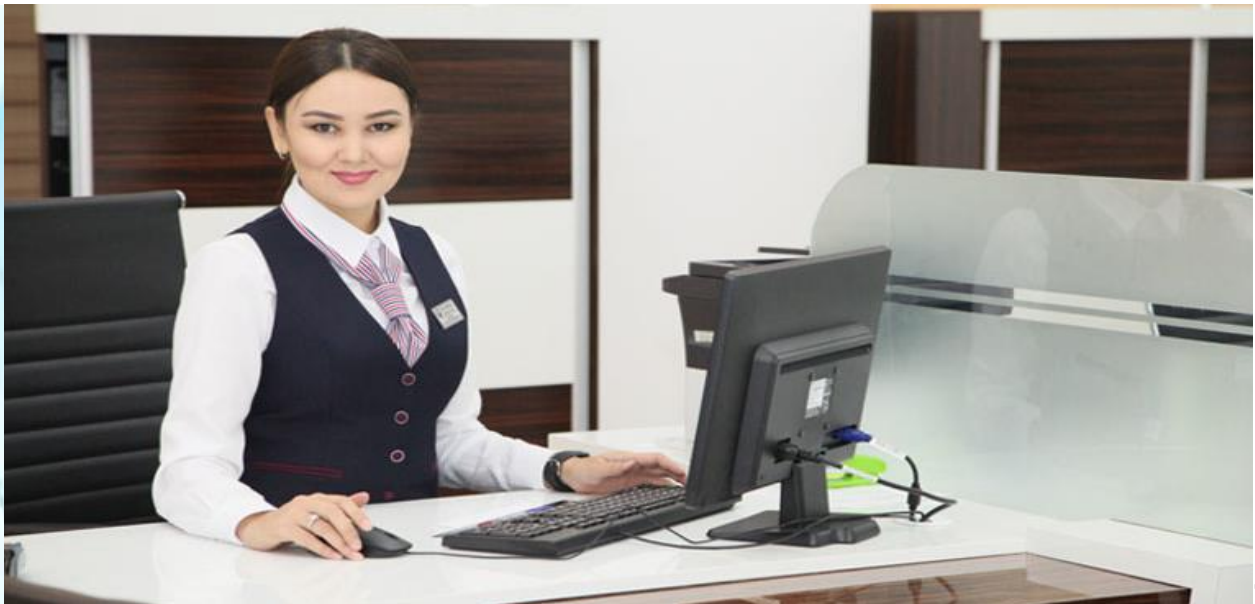
Bank tizimi — bu pul mablag'larini saqlash va qayta ishlash bilan shug'ullanadigan, o'z mijozlariga [kreditlar](#) va boshqa xizmatlarni taqdim etadigan banklar va boshqa moliya institutlari to'plamidir. Bank tizimi iqtisodiy infratuzilmaning asosiy elementi bo'lib, moliyaviy operatsiyalarning uzluksiz ishlashini ta'minlaydi.

Turli mamlakatlarda bank tizimi turli xil tuzilishga ega bo'lishi mumkin. Ammo odatda bank tizimi bir necha darajalarga bo'linadi. Birinchi darajada mamlakatning bank tizimini tartibga soluvchi [Markaziy banklar](#) mavjud. Markaziy bank foiz stavkalarini belgilash, pul massasini tartibga solish, boshqa banklarni nazorat qilish kabi funksiyalarni bajarishi mumkin. Keyingi bosqichda mijozlarga xizmat ko'rsatadigan va [depozitlarni](#) qabul qiladigan, kreditlar beradigan va hokazo tijorat banklari mavjud.

Yana bir daraja [mintaqaviy banklar](#) bo'lib, ular mahalliy jamoalar uchun moliyaviy xizmatlarni taqdim etish orqali bitta mintaqada yoki shtatda ishlashlari mumkin. Ba'zi mamlakatlarda, shuningdek, bitta korxona xodimlari yoki bitta jamoa aholisini o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan ittifoq a'zolari uchun moliyaviy xizmatlar ko'rsatadigan kredit uyushmalari bo'lishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi bank tizimini shakllantirish va rivojlantirish strategiyasi iqtisodiyotni xo'jalik yuritishning bozor sharoitlariga bosqichma-bosqich o'tkazish dasturiga mos keladi. O'tgan davrda bank islohotlari davomida milliy bank tizimining 2 bosqichli strukturasi (yuqori bosqichda — Markaziy bank, quyi bosqichda — tijorat banklari) huquqiy jihatdan mustahkamlandi; bankning soni va ular ko'rsatadigan xizmat turlari ko'paydi.

Respublikada bank tizimining quyi bosqichini paychilik, aksiyadorlik asosida, shuningdek chet el kapitali ishtirokida tashkil etilgan bank, ularning filial va vakolatxonalari, kooperativ va xususiy bank tashkil etadi.

2-

rasm Zamonaviy bank xizmatlari markazlari.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 23-martdagi "Bank xizmatlari ommabopligini oshirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori ijrosi doirasida aksiyadorlik tijorat Xalq banki tizimida bir qator e'tiborga molik ishlar amalga oshirilgan.

Xususan, Xalq banki tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatish, mijozlarga qo'shimcha qulayliklar yaratish maqsadida, so'nggi yillarda respublikadagi mavjud barcha tuman va shahar filiallarini zamonaviy qiyofada, to'liq qayta ta'mirlanib, "Bank xizmatlari markazlari" tashkil etilmoqda.

Ushbu markazlarda qurilish va kapital ta'mirlash ishlari olib borildi. Bo'lim zamonaviy texnika vositalari va mebel jihozlari bilan ta'minlandi. Shuningdek, xalqaro to'lov tizimlarini bajaruvchi ko'p funksiyali bankomatlar o'rnatildi. Bu esa jahon andozalariga mos ravishda mijozlarga zamonaviy, sifatli bank xizmatlarini ko'rsatish imkonini beradi.

Shu bilan birga, bo'limda mijozlar dastlabki ruxsatlarsiz va shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarsiz bevosita xizmat ko'rsatish hududiga to'sqinliksiz kirishi, shuningdek, dastlabki qabul qilish ma'muriyat xodimlaridan mavjud bank xizmatlari to'g'risida dastlabki maslahatlarni beruvchi "RECEPTION" xizmati yo'lga qo'yilgan.

Ya'ni "RECEPTION" xizmatida bankning xodimi mijozlarni kutib oladi va unga xizmat turi bo'yicha maslaxatlar beradi. Bu esa mijozning ortiqcha ovora bo'lishining oldini oladi.

Shuningdek, bu yerda o'rnatilgan elektron navbat uskunasi yordamida mijozlar navbatlari kelishini oldindan bilib turishadi.

Bu yerda yangidan tashkil etilgan "Bank xizmatlari markazi"ning afzalligi shundaki, bankka kelgan mijoz navbat kutmaydi, xar bir xodim universallashtirilgan holda barcha operatsiyalarni amalga oshira oladigan darajada mukammal o'qitilgan va sinovdan o'tgan xodimlar lavozimga ta'yinlangan. Kelgan mijozlar alohida bo'limlarga kirmagan holda bitta xonaga barcha operatsiyalarni amalga oshirib chiqish imkoniyati katta. Bu orqali bank tizimida yangiliklar ko'paygan, barchasi mijozlarning qulaylik darajasini oshirishga qaratilgan xatti-xarakatlardir.

Oldin bitta to'lovni amalga oshirish uchun uzundan uzun navbat kutilardi. Xozirda bunday holatlarga chek qo'yilgan. Bundan usul ish sifatini oshiradi va mijozlarning qulayliklari ta'minlanadi.

Hozirgi davrda O'zbekistonda chet el bank va xalqaro moliya muassasalari kapitali ishtirokida qo'shma bank faoliyat ko'rsatadi. Ular jumlasiga O'zbekiston —

Gollandiya „O‘zprivatbank“ va „ABN Amrobank— O‘zbekiston Milliy banki aksiyadorlik jamiyati“, O‘zbekiston — Turkiya „O‘Tbank“, O‘zbekiston — Jan. Koreya „O‘zDEUbank“ kiradi. 13 ta chet el banki Toshkentda o‘z vakolatxonasini ochgan. Bular katorida Doyche bank, Berliner Bank, Meybank (Malayziya), Kredit Sviss (Shveysariya), „Kredi Kommersial de Frans“, „Sosyete Jeneral“ (Fransiya), Pokiston Milliy banki, Cheyz Manxetten (AQSH), „Rossiyskiy kredit“ va „Sakura bank LTD“ (Yaponiya) banklari bor.

Zamonaviy banklar yildan yilga ko‘payib jahon andozalarga mos ravishda faoliyat yuritishmoqda, bu orqali esa mijozlarning qulayliklari ortib bormoqda.

Bankda yaratilgan sharoitlarni ko‘rib, mijoz bank uchun emas, bank mijoz uchun xizmat qilishining amaldagi isbotiga guvoh bo‘lmoqdamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Frederic S.Mishkin. The economics of money, banking and financial markets. Pearson Education Limited. 2015. 695 pages.
2. Омонов А.А., Қоралиев Т.М “Пул ва банклар” Дарслик. Т.: “ИҚТИСОД-МОЛИЯ”, 2019 й. – 461 б.
3. Маликова Д. М. и др. СУЩНОСТЬ И ВИДЫ ДЕНЕЖНЫХ СИСТЕМ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 20. – №. 5. – С. 17-22.
4. Malikova, D., Ochilova, I., & Abdurakhmanov, S. (2023). ANALYSIS OF PROFITABILITY OF BANKS AND WAYS OF IMPROVING THE EFFICIENCY OF THE BANKING SYSTEM. The Journal of Economics, Finance and Innovation, 809–815. Retrieved from <http://sbtsuejournals.uz/index.php/EFI/article/view/143>.
5. Маликова Д. М., Хазратов Д. СТАНОВЛЕНИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН И ЕЕ СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ //Gospodarka i Innowacje. – 2023. – Т. 35. – С. 746-750.